

**AMAGHI ASU NA AMAGHI EDE ASUSU IGBO: ETU O DI NA
MAHADUM NNAMDİ AZIKIWE, OKA**

Ọlọma Onyinyechi Amutaigwe

amutaigweoluoma@gmail.com

08130195571

Ngalaba Amumamu Igbo, African na Nzikoritaazi

Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka

&

Florence Uju Ibeh

Ngalaba Amumamu Igbo, African na Nzikoritaazi

Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka

Email: ibehujuflorence@gmail.com

Ụmị edemede

Amaghi asu asusu Igbo putara oge mmadu enweghi ike ikpọtanwu mkpuru okwu ma o bu i sunwu asusu Igbo n'usoro kwesiri ekwesị. Ebe amaghi ede asusu Igbo putara oge mmadu enweghi ike itikotanwu mkpuru edemede Igbo ma jiri ya mee ahiriokwu dabara adaba, nke onye na-agu ihe ahụ ga-aghota nke oma ihe odee bu n'obi we de ya. Ihe kpalitere nchocha a bu ichoputa nsogbu umu akwukwo Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka bu ndi Igbo na-enwe kpata na ufodu n'ime ha amaghi asu ma na-edekwa asusu ha etu o kwesiri. Isi ebumnobi nchocha a bu: ichoputa ihe bu amaghi asu na amaghi ede asusu Igbo na Ihe butere amaghi asu na amaghi ede asusu Igbo n'ebe umuakwukwo no n'ulo akwukwo Mahadum Nnamdi Azikiwe no. E nyochara akwukwo ndi meturu aka na otutu ihe ndi odee kwuru maka isi okwu a. Usoro nchocha a gbasoro bu usoro nchocha kenkwa. Atutu e ji mee nchocha bu atutu Nnyocha Mmejọ nke Lado 1957. Nchoputa e nwetara n'ime nchocha a bu na nsogbu amaghi asu na amaghi ede asusu Igbo na-esitekarị n'aka ndi nne na nna ndi anaghi asuru umu ha asusu Igbo mgbe ha na-etolite, enweghi ulo mgbasa ozi naani maka asusu Igbo. Nchoputa ozo bu na amaghi asu na amaghi ede sitere n'aka ndi isi ulo akwukwo, ndi nkuzi uka, ogbakọ di iche iche e nwere oge ugbua di ka ogbakọ umunna, otu ogbo na ndi goomenti. Uru nchocha a

bü na ö ga-enye aka ime ka ndi nne na nna mata mkpa ö di iji asusu Igbo bü asusu nne zuo nwatakiri mgbe ö na-etolite. Nchöcha a na-atu aro ka ndi nne na nna na-asuru umu ha asusu Igbo, ka e weputa ulo mgbasa ozi naani maka asusu Igbo, ka asusu nne buru ihe a ga-eji na-akuzi ihe n'ulo akwukwo di iche iche di n'ala Igbo.

Mkpölite

Amaghi asu na amaghi ede asusu Igbo n'ebe umu akwukwo Mahadum nö bü otu n'ime nsogbu na-adoghachi asusu Igbo azu. Ö bü asusu ka e ji enwe mmekorita n'etiti mmadu na ibe ya. Asusu bü ndu ma buru uzö anyi si eziputa, kowaputa ma ö bü kwuputa ihe di anyi n'uche.

N'ala anyi bü Naijiria, e nwere otutu asusu di iche iche di ka e si nwee omenala na agburu di iche iche. Ma n'ime ha, e nwere agburu ato putakariri ihe ndi bü Igbo, Awusa na Yoruba. A bia n'agburu ato ndi a, a ga-asikwa na ö bü asusu Igbo kacha adaghachi azunke akparamagwa ojoö ndi Igbo n'ebe asusu ha di butere ya. Ha chezokwara na ö bü asusu bü omenala na ndu obodo. Ihe ö putara bü na obodo ö büla enweghi asusu nwuru anwu.

Ö bü n'ihia akparamagwa ojoö ndi Igbo nwere n'ebe asusu ha di kpatara nchöcha n' isiokwu a jiri di mkpa. Ebumnobi nchöcha a bü : itule ihe bü amaghi asu na amaghi ede asusu Igbo, imata ihe butere amaghi asusu Igbo n'ulo akwukwo Mahadum, ichoputa oghom amaghi ede na amaghi asu asusu Igbo wetara n'asusu na omenala Igbo, na imata uru asusu Igbo baara nwatakiri Igbo ö büla maara asu ma na-edekwa asusu ya. Olile anya bü na nchöcha a ga-akuziri ndi Igbo mkpa ö di imu asusu ha, isu ya, idekwa ya ede na iji ya bü asusu Igbo na-aga mba di iche iche. Asusu a gbadoro ukwu wee na-eme nchöcha bü asusu Igbo.

Ntuleghari qgumagu

N'ebe a, e lebara anya n'ihe ufodu ndi odee kwuru ndi metutara isi okwu nchöcha a. A ga-eme nke a site n'ileba anya n'isi okwu ndi a:

Asusu

Asusu bü okwu onu nkiti ma buru uzö mmaduna ibe ya si enwe mmekorita. Anozie (1999) kwuru na asusu bü uda sitere n'olu mmadu nwere nghota mgbe ogan okwu di iche iche meghariri ahü n'uzö di iche iche. Obidiebube (2009) dere na asusu bü otu uzö puru ihe e weputara ka mmadu na ibe ya site na ya na-enwe mmekorita. Mmadu na-esite n'uzö di otu a egosiputa echiche ya, mmetuta o nwere, ihunanya, ihe ö choro, ihe na-amasi ya na ihe o nweghi mmasi na ya. Mmadu na-eme ihe ndi ahü site n'okwu onu ma ö bü ederede.

Crystal (1972) ruturu aka na anyi na-enweta uda mgbe e nwere mmetuta ahü n'uzö di iche iche n'etiti njiakpoike na njiakpojuu. Ö bü uda ndi a ka ndi okachamara n'asusu na-ahazi

n'udi odimara nke e ji emebe asusu. O gara n'ihu kwuo na o dinno ka a ga-asị na o nweghi ihe o bula mmadu na-eme n'uwa a nke achoghi enyemaka asusu.

Ndi Igbo

Ndi Igbo bu ndi isi ojii na-asu asusu Igbo ndi bi na mpaghara owuwa anyanwu Naijiria. Ebe a maara di ka ala Igbo bu Steeti Anambara, Enugwu, Ebonyi, Imo na Abia. Ndi Igbo mejuputakwara mpaghara ufodu na Steeti Delta, Akwa Ibom na Rivers. Onuora (2015) kwara na ebe a na-ahu ndi Igbo bu n'owuwa anyanwu Naijiria n'etiti "Latitude 5⁰ na 7⁰ Odida Anyanwu na Latitude 6⁰ na 8⁰ Owuwa anyanwu nke ahiri Greenwich". Nnukwu ihe jikotara ndi Igbo di ka otu agburu bu asusu ha bu asusu Igbo. Ha bikotakwa n'otu ebe a maara di ka ala Igbo nke Onwuejeogwu (1981) kporo "Igbo Culture Area". Ndi Igbo bukwa ndi isi ojii na-agba mbu nke ukwu ma na-elekwa obia nke oma.

Asusu Igbo

Asusu Igbo bu otu n'ime asusu ato kacha puta ihe na Naijiria, abuo ndi ozo bu Awusa na Yoruba. Asusu Igbo bu otu asusu di n'okpuru ezinaulo asusu a na-akpo "Kwa" nke sitere n'okpuru Naija-Congo. Ndi na-asu asusu Igbo a gunyere mpaghara ala Igbo niile di na akuku owuwa anyanwu Naijiria ndi bu ndi Igbo. Asusu Igbo di oke mkpa di ka o di n'asusu ndi ozo n'ala anyi n'ihu na e ji ya eziputa omenala ndi Igbo. O na-ewetakwa oganihu obodo mekwaa ka obodo kwuru chim. Otu ihe putara ihe n'asusu Igbo bu na o bu asusu e ji otutu olu asu. Otutu olu a dikwa mma ebe o baara ndi na-asu ya uru, ma ha bucha asusu Igbo. Ya kpata ilu a bu na "Igbo na-asu n'olu n'olu ma ha kwaa ukwara o buru otu". Olu e ji asu asusu Igbo bu: Olundi maobu olumba na Igbo izugbe.

Olundi

Olundi bu olu Igbo di iche iche a na-asu na mpaghara ala Igbo di iche iche. Olundi a niile bucha otu asusu Igbo ma ha abughi otu, e nwere ndiche di n'etiti ha. Mpaghara ala Igbo di iche iche nwere olu di iche iche ha ji asu asusu Igbo. Olu niile e ji asu asusu Igbo ka a na-akpo olu asusu Igbo n'ihu na ha gbanyere mgborogwu n'ime asusu Igbo. Nke a mere West (1981) jiri kwaa olu asusu nke o kporo olu mba di ka "naanị otu ndi bi n'otu akuku obodo". O hutara olundi di ka otu uzo e si asu asusu nke putara na otu asusu nwere ike inwe uzo di iche iche e si asu ya. Johnson (1979) na nkwa nke ya dere na olundi bu otu mpaghara n'ime asusu. O bu ezie na nkwa ya di nke nke mana o doro anya n'ihu na o mere ka a ghota na olu asusu akwurughi onwe ya, kama o gbadoro ukwu n'otu nnukwu asusu.

Igbo Izugbe

Igbo Izugbe bu olu asusu jikotara ndi niile na-asu otu asusu Igbo onu. O bu oluasusu nke ndi mmadu kwekoritara na a ga na-asu n'ogbako jikotara mpaghara obodo di iche iche.

Igbo izugbe bụ olu asụsụ Igbo ahụ a na-edede n'akwukwọ, werekwa ya na-akuzi ihe n'ulo akwukwọ. Ogbalu (1967) siri na Igbo izugbe bụ Igbo nke onye o bula bụ onye Igbo nwere ike ighota sụọ ma dee n'akukụ ebe niile a na-asụ Igbo. Emenanjo (1991) mekwara ka a mata na Igbo izugbe bụ "ozulu Igbo onu. Okwu ndi a kowara ebe a nyere aka ikowa ihe bu amaghi asu na amaghi ede asusu Igbo

Amaghi asu asusu Igbo

Amaghi asu asusu Igbo putara oge mmadu enweghi ike ikpoputanwu mkpuru okwu Igbo ma o bu isunwu asusu Igbo, n'usoro kwesiri ekwesị nakwa, amaghi usoro e ji ahazi asusu Igbo na iwu na-achikwa asusu Igbo. O bukwā mgbe mmadu amaghi etu o ga-esi gbazi Igboizugbe ma bubata ya n'ihe o na-asu n'asusu Igbo nke na onye o na-agwa ga-aghota ihe o na-ekwu. O bu udi onodu a na-ebute mkpohie nsuhie, nsujo dg.

Amaghi ede asusu Igbo

Amaghi ede asusu Igbo putara oge mmadu enweghi ike itikotanwu mkpuru edemede Igbo ma jiri ya mee ahiriokwu dabara adaba, nke onye na-agu ihe ahụ ga-aghota nke oma ihe odee bu n'obi we de ya. O bukwā ihe e dezighi edezi ma o bu ihe emetaghị nke oma. Ndejo o bula putara 'ihe' n'asusu Igbo bu amaghi ede asusu Igbo. Amamihe asusu Igbo na-aputakarị ihe mgbe e dere ya ede. O bu n'odide ka e si eziputa ebe mmadu maruru asusu Igbo. N'asusu Igbo e nwere iwu na-achikwa usoro odide ya. Amaghi ede asusu Igbo bukwā mgbe mmadu amaghi iwu nsupe, o kachasi n'itinye ntupo na akarauhie ebe o kwesiri na ndejo nke ha na-edejo nnochiahia na nnochimpesin.

Omumu na mmuta asusu

Oraka (1983) dere na asusu abughi ihe e jiri muo mmadu nke o ji abu ihe a na-eketa n'oke nne ma o bu nna, mana a na-amuta ya amuta. Iji kwado okwu a, Yule (2001) kowara na nnweta asusu ma o bu omumu asusu bu uzọ nwatakiri si enweta, na-asu ma kwuru chim n'isu asusu a mụnyere ya na ya ma o bu asusu mbu o mutara. O gakwara n'ihu kowaa omumu asusu di ka usoro a na-akpacha anya agbaso iji nweta mmuta banyere akpaokwu/vokabulari na uto asusu o bula. Littlewood (2000) kwukwara na omu asusu o bula nwere n'ime ya sileboosu nke na-agbaziri ya usoro omumu asusu n'uzo puru iche. Ya bu na onye o bula agbasoghi usoro ndi a e kwuru ga-eme omumu asusu ka o buru ihe siri ike ma o bu ihe agaghi ekwe omume.

Anozie (1999) na-ekwu na mmadu imuta asusu putara onye ahụ inweta asusu ahụ, nwee ike jiri ya na-ekwu okwu, na-edede ihe ma na-aghatakwa asusu ahụ ma na-eji ya egbokwa mkpa niile chere ya asusu na-egbo. Onye ahụ nwetara asusu ga-ama ntola niile gbasara asusu ahụ. Mgbe onye ahụ nwetere onwe ya n'udi onodu di etu a, asusu ahụ a na-agazi ya were were n'onu. O kwukwara na ihe abuo putara ihe na nkowa mmuta asusu bu:

- (a) Mmadu ìmara maka asusu, mara maka iwu na-achikwa asusu ahụ, mara ebe e nwere ike idi na-eji asusu ahụ ekwu okwu. Amamihe udi ndi a niile na-adị n'ime obi ma o bu n'ime mmuo onye ahụ na-amu maka asusu.
- (b) Onye na-amu asusu iji gosi na ya amutala asusu tosiri inwe ike ijiri asusu ahụ na-arụ ọrụ. Iru ọrụ ebe a putara na o bughị naanị mmadu ìmara iwu asusu bu ihe di mkpa; na ihe ozọ di mkpa bu onye ahụ inwe 'nkà iji asusu na-akparita uka n'etitti ndi nwe asusu ahụ n'erighi mperi n'uzo o bula.

Asusu na-eziputa onwe ya n'uzo abuo di ka o di n'Anozie (1999). N'udi okwuonu na n' udi odide. Okwuonu bu ihe nwata na-ebu uzo amu tupu o muwa maka usoro odide ihe. Usoro odide asusu riri nnukwu mperi maka na o bughị ihe niile gbasara asusu ka usoro odide na-eziputacha. O bukwaghị mmadu niile maara asu asusu maara ede ya, n'ihì na odide asusu bu ihe sikariri ike n'omumu asusu.

Atutu nchocha

Atutu e jiri mee nchocha a bu atutu Nnyocha Mmejọ (Ero analisisi) nke Pit Corder weputara n'afọ 1967. Atutu a na-ahuta maka ndejo niile onye na-amu asusu nke abuo na-enwe mgbe o na-amu asusu nke abuo ahụ. O na-amu, na-achikoba ma na-esekekwa ndejo niile onye na-amu asusu na-enwe n'omumu asusu ya. Atutu a bara uru n'ihì na o na-enye aka n'ichoputacha mmejọ niile onye na-amu asusu na-enwe ma weputa uzo a ga-esi emetazi ndejo ndi ahụ. Atutu a na-arukwa ọrụ n'uzo onye na-amu asusu ga-esi choputa iwu asusu o na-amu nakwa etu o ga-esi tinye iwu ndi ahụ n'oru. Atutu a dikwa mkpa n'ihì na o na-aga n'ihu na-akatọ nkwenye omumu ntulekorita asusu na mmejọ o bula onye na-amu asusu nke abuo na-eme abughị naanị nke sitere n'olu nne ya. N'ihì nke a ka e jiri weputa atutu a iji wee dee mmejọ ndi ahụ onye na-amu asusu nke abuo mere.

Ebe atutu a riri mperi bu na o na-amu naanimaka ndejo nke onye na-amu asusu nke abuo ma na-eleghara ebe e detara nke oma anya. Nke a ga-eme ka e wezuga usoro ndi ozọ di mkpa n'omumu asusu nke abuo. Ozọ, O na-ahia ahụ idozi ndejo ndi na-amu asusu nke abuo mere, tumadi mgbe e nwere igwe mmadu na-amu asusu ahụ, n'ihì na onye o bula na-eme ndejo nke ya n'udi nke ya.

Ndi nchocha ga-eleba anya na nchocha ndi e merela iji hu ka ha siri metuta isiokwu nchocha a wee mata mkpa o di ime nchocha a.

Chukwuma (2014) mere nchocha n'isiokwu a bu "Onodu Asusu Igbo N'ulo Akwukwo Sekondiri Na Mkpobi Ukwu O na-ewetara Omumu Asusu Igbo Na Mahadum" Odee a mere nchocha ya n'asusu Igbo. O bu usoro sovee nkowa ka o jiri mee nchocha ya. Ebumnobi ode nchocha bu ichoputagasi udi agwa ndi nkuzi asusu Igbo na umu akwukwo sekondiri na-akpaso asusu Igbo, udi ohere a na-enye omumu na nkuzi asusu Igbo, ogo mmuta ndi nkuzi asusu Igbo naichoputa mkpobi ukwu onodu asusu Igbo n'ulo akwukwo Sekondiri na-eweta n'amumamu asusu Igbo na Mahadum.

Odee a ji atütü mmüta Soshal Lenin tiori mee nchöcha ya nke Albert Bandura weputara n'afö 1977.

Ihe di iche na nchöcha ahü na nke a bu na isiokwu ha di iche iche. Nchöcha ya gbadoro ukwu n'ichöputa üdi agwa ndi nkuzi na umu akwukwo Sekondiri na-akpaso asusu Igbo mana nchöcha nke a bu ichöputa nsogbu butere amaghi ede na amaghi asu n'ulo akwukwo Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka.

Ume (2014) mere nchöcha ya n'isiokwu bu 'Ndejo Utoasusu Igbo; Etu O Di n'Etiti umu Akwukwo na-amu Asusu Igbo na Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka'. E mere nchöcha a n'asusu Igbo. Ebumnobi nchöcha ya bu ichöputa ndejo na-aputa ihe n'odide n'edemede ndi na-agu akwukwo na Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka. O gbasokwara usoro sovee nkowa wee mee nchöcha ya. Atütü o jiri mee nchöcha ya bu Nnyocha mmejö nke o kpörö Nseke mmejö nke Pit Corder weputara n'afö 1967.

Nchöcha Ume di iche na nchöcha nke a na-eme site n'isiokwu ya na ebumnobi ya a bu ichöputa ndejo na-aputa ihe n'odide Igbo n'edemede ndi na-agu akwukwo na Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka ebe ebumnobi nchöcha a bu ichöputa nsogbu na-ebute amaghi ede na amaghi asu asusu Igbo etu o di n'ulo akwukwo Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka.

Na nchiköta, e meela nchöcha di iche iche nke yitere isiokwu nchöcha a mana e nweghi nke ruturu aka na nsogbu amaghi asu na amaghi ede asusu Igbo, etu o di n'ulo akwukwo Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka kpom kwem.

Ihe butere amaghi asu na amaghi ede asusu Igbo na Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka

Ufödu ihe butere nsogbu amaghi asu na amaghi ede asusu Igbo n'ebe umu akwukwo Mahadum Nnamdi Azikiwe no gunyere :

Öbibiä üka Kraisti

Otu ihe so bute amaghi asu na amaghi ede asusu Igbo n'etiti umu akwukwo Mahadum Nnamdi Azikiwe na otutu umu aka ndi ozö bu mbata özioma batara n'ala Igbo. Nke a si n'onu otu okenye a gbara ajuju onu . O korö akukö ka ndi Igbo siri we hapu asusu ha maka asusu Bekee. O kwuru na mgbe özioma batara n'ala Igbo, o bu üka C.M.S (Angilikan) bu uzö wee bata. Ndi Igbo gawara üka C.M.S bidoro ulö akwukwo. Ha malitere site n'öta akara we kuziwere umu aka asusu Igbo na mkpuru edemede ya. A ga-akuzigidere umu aka ahü asusu Igbo rue mgbe ha ruru ogo Praimari nke atö tupu e webata asusu Bekee, nke mere na asusu Bekee agaghi ahiazi ha ahü na mmüta maka na e jirila asusu Igbo wee meere ya ntöala. Nke a putara na o bu asusu nne bu asusu Igbo bu ntöala maka omumu asusu o bula özö. Mgbe mmadu maara asusu nne ya nke öma, o ga-amüta asusu özö o bula o chörö imü ma n'ösusu ma n'odide asusu ahü.

Mgbe ndi üka C.M.S gara n'ihu na nkuzi ha, ndi üka Katolik batara, bidokwa ulö akwukwo nke ha. N'ulo akwukwo nke ndi Katolik, e nweghi mmasi n'ebe asusu Igbo di, ha malitere n'öta akara kuziwere umu akwukwo ha asusu Bekee na Latin nke mere na nwata akwukwo no n'ogo praimari nke mbu na-asu asusu Bekee. Nke a mere ka ndi nne na nna

ufödu kpökörö umu ha nö n'ulo akwukwo ndi C.M.S kpöga ha n'ulo akwukwo ndi Katolik, ebe a na-asu asusu Bekee. O bu ebe a ka akparamagwa ojoo ndi Igbo n'ebe asusu ha di malitere di ka nwoke ahü a gbara ajujuonu siri kwaa.

Otutu ndi uka ogbaraohuru bu asusu Bekee ka ha ji aka uka. Ha ji ya egosi na ha so n'ihe a na-eme. Otutu ulo uka na-aka na Bekee na akakwa n'Igbo mana ebe a na-ahukari ndi mmadu nke oma bu n'uka nke Bekee, ma ndi maara asu ma ndi amaghi asu.

Nsogbu sitere n'aka ndi nkuzi

Ndi nkuzi ulo akwukwo, tumadu ndi mmadu nwe so mee ka umu ntakiri ghara inwe mmasi n'imu asusu Igbo nke butere amaghi asu na amaghi ede Igbo n'ebe otutu umu akwukwo no. Otutu ulo akwukwo anaghi enye asusu Igbo ohere kwesiri di ka na steeti Anambara, ebe a na-asu ya naani otu ubochi n'ime izuuka. Otutu ulo akwukwo mara iwu na agaghi na-asu Igbo n'ulo akwukwo ha. Ha na-adakwa umu akwukwo suru Igbo nha.

Nsogbu sitere n'aka ndi ochichi

Ka oge na-aga, ndi goomentị wegbara ulo akwukwo niile we buputezie asusu Bekee nke oma ma leghara asusu Igbo nke mere ka umu ntakiri ghara inwe mmasi n'imu asusu Igbo. Ha meziri asusu Igbo ka o buru o masiri onye nke mere ka ndi mmadu hapu asusu Igbo na-amu asusu ndi ozo. O bu nke a mere na otutu ndi nkuzi asusu Igbo o kachasi n'ulo akwukwo praimari na Sekondiri amaghi ihe ha na-akuzi maka na ha agughi ya ma mata usoro iwu asusu Igbo.

Ndi gooment mekwuru ka asusu Igbo buru ihe nleghara anya n'etiti umu akwukwo site n'ime ya ka o ghara ibuzi iwu n'ule WAEC na NECO.

Nsogbu a sitere n'aka ndi goomentị na ndi ochichi ndi n'enyeghi asusu Igbo ezi nkwado site n'iguzobe akwukwo iwu siri ike ga-akwado ka ndi Igbo niile jiri asusu Igbo mere asusu mmekorita n'oge agumakwukwo, imebe iwu n'ulo ikpe, azumahia dg. Ozokwa bu na ndi goomentị enweghi ezigbo ohere oru ngo nke onye mere amumamu asusu na omenala Igbo.

Nsogbu sitere n'aka ndi nne na nna

Nsogbu amaghi asu na amaghi ede sitere n'aka ufodu ndi nne na nna. Otutu ndi nne na nna anaghi asuru umu ha asusu Igbo. Ha enweghi mmasi n'asusu Igbo kama ha na-asuru umu ha asusu Bekee. Ha na-eche na o bu umu aka na-asu asusu Bekee bu ndi ka mara akwukwo. Nke a mere na otutu bu ndi no n'ala Igbo wee tolite mana asusu Igbo ekweghi ha asu. Ha anaghikwa aba umu ha aha Igbo di ka Nkechinyere, Uchenna, Oluomachukwu dg nwere mputara kama ha na-abazi umu ha aha Bekee ha amaghi ihe o putara.

Nsogbu sitere n'olundi

Nsogbu ọzọ bụ nke ọtụtụ olundi dị iche iche e nwere n'ala Igbo wetara. Olundi ndị a dị iche iche na-emegharị ụmụ akwụkwọ anyị ma n'ọsụsụ ma n'odide asụsụ Igbo. Olundi a mụnyere nwatakiri na ya ga-eme ya ka ọ ghara imuta Igboizugbe bụ asụsụ Igbo ọhaneze nabatara.

Nsogbu sitere na gburugburu ebe nwata toro

Ọtụtụ ụmụ aka bụ ndị a mụrụ na mba ọzọ maka oke emem njem di n'etiti ndị Igbo. Mgbe nne na nna nọrọ na mba ọzọ wee zụọ ụmụ ha, asụsụ nne ụmụ aka ahụ na-eri mperi. Gburugburu nwata nọ na ya wee too so ebute amaghi, asụ na amaghi ede n'etiti ụmụ akwụkwọ Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka. Nwata ọ bụla n'anoghi n'ala nna ya wee gafee afọ iri na atọ agaghị enwenwuzi ike isụ asụsụ nne ya bụ asụsụ Igbo. Ihe na-akpata nke a bụ na asụsụ a na-asukari na gburugburu nwata ahụ nọ na ya wee too na-emetuta asụsụ nne e ji mụọ nwata.

Nsogbu sitere n'aka ndi Igbo niile

Ndi Igbo ụfọdu na-enwekari mmasi n'omumu na ọsụsụ asụsụ mba ọzọ karia nke ha maka echiche ha, na-agwa ha na ọ bụ ndi na-asụ Bekee maara ihe ekwe na-akụ. O nweghi ka onye Igbo kwuo okwu ugbua n'etinyeghi ya asụsụ Bekee. Ọtụtụ ajuju onu ndi nchocha gbara ụmụ akwụkwọ na-eziputa nke a. Omumaatu: a juo mmadu kedụ, kama ọ ga-aza na ọ di mma, ọ zaa onye juru ya 'fine'. Ozokwa, n'otutu ogbakọ ndi Igbo ugbua na-abukari n'asusu Bekee ka e ji ebido ma werekwa ya mechie ya. Ihe ọ foderu n'ogbakọ n'ala Igbo bụ iji asusu Bekee we waa oji mana nke ahụ agaghị ekwe omume maka na ndi Igbo kwuru okwu na oji anaghi anu asusu Bekee

Oghom amaghi ede na amaghi asu asusu Igbo wetere n'omenala asusu Igbo

Oghom amaghi ede na amaghi asu asusu Igbo wetere n'omenala na asusu Igbo di otutu maka na o mere ka asusu Igbo na-ala azu karia asusu ndi ọzọ di na Naijiria.

Oghom putakarisi ihe amaghi asu na amaghi ede wetara n'asusu na omenala Igbo bụ na anaghi enwezi ezi mmekorita n'etiti mmadu n'ibe ya. Ndi Igbo abuo anaghi akparitazi uka ugbua n'etinyeghi asusu Bekee maka na asusu Igbo a naghị aga ha were were n'onu

Oghom ọzọ bụ na a bia n'asusu Igbo ugbua, otutu ndi odee anaghi enwe mmasi n'iji asusu Igbo dee ihe ma nke a na-edede n'akwukwo ma nke a na-etinye na intaneti nke na-enye otutu ndi mmadu na-eme nchocha n'asusu Igbo nsogbu n'ime nchocha maka na o nwekabaghi ihe ha ga-enweta wee mee nchocha. Nke a mere asusu Igbo na omenala ka ọ na-anwu anwu.

Oghom ọzọ bụ na ndi mmadu amakwaghi ihe bu omenala n'ihhi mmasi ha enweghi n'omumu asusu Igbo. Omenala agburu nwuo, asusu agburu ahụ na-anwukwa maka na asusu bu omenala, omenala burukwa asusu. Amaghi asu na amaghi ede asusu Igbo mere ka asusu Igbo ghara ino ebe o kwesiri ino taa. Mgbe asusu ọ bula nwere ndi ma asu ya na ndi ma ede ya, ọ ga-eme ka asusu ahụ gaa mba di iche iche ma noro n'ogo di elu nke ga-eme ka ndi

mmadụ na-enwe mmasị n'asụsụ ahụ. Mana ọ dighị otu a n'asụsụ Igbo maka na o nweghizi ndị Igbo choro imụ asụsụ ha nke mere ka asụsụ ha na-efu na mba. Ọ bụrụ n'onweghị ihe e mere ya, asụsụ Igbo ga-anwụ kpamkpam.

N'ihì amaghị asụ na amaghị ede, mere ka asụsụ Igbo bụrụ ihe siri ike nye ndị nwere mmasị n'imụ ya na ndị nwere ihunanya n'ebe asụsụ Igbo nọ.

Ọtụtụ ndị na-asukarị asụsụ Igbo bụ Olundị ka ha na-asụ, a biazie n'odide, mmejo na ndejo eju ebe niile. N'ihì amaghị asụ na amaghị ede asụsụ Igbo, ọtụtụ ndị Igbo amaghizị agụ ọnụ ọgugu n'Igbo. I si nwatakiri Igbo guo ihe ọnụ, o bido na 'waanụ', 'tu', 'tiji' dg n'amaghị na ọ bụ otu, abuo, atọ dg.

A bịa n'ufodu ọgbako e jisi ike hiwe n'asụsụ Igbo, onye ọ bụla amaghị asụ asụsụ Igbo agaghị enwe ike ikwunwu okwu maka amaghị asụ na amaghị ede. Nke a na-ebutekwa oke ndoghachi azu n'ihè a na-eme. N'ihì amaghị asụ na amaghị ede, e nwekabezighi egwu a guru n'Igbo n'oge ugbua. Ọtụtụ bụ ihere ka asụsụ Igbo na-eme ha n'ọnụ, ọtụtụ bụ na ha amaghị asụ. Nsogbu a butekwara na ọtụtụ ihe anyị ji akwalite ewumewu anyị n'ala Igbo anwuola di ka akuko ifo. O nweghizi nwatakiri maara akuko ifo n'oge ugbua naanị ihe nkiri onyonyo ka ha na-elelezi. Ndi Igbo amaghị nri ndi Igbo naanị ihe ha na-enwe mmasi na ya bụ nri ndi ocha. Ihe ndi a bụ ọghom amaghị asụ na amaghị ede wetara n'ala Igbo.

Uru asụsụ Igbo baara nwatakiri Igbo ọ bụla maara asụ ma na-edekwa asụsụ Igbo

Ọ di ọtụtụ uru nwata maara asụ ma na-edekwa asụsụ Igbo na-erite.

Nwata ọ bụla maara asụ makwara ede Igbo ga-eme nke oma n'ule ma ọ bụ nnwale ọ bụla e nyere ya ka o mee n' asụsụ Igbo. Ọ gaghi enwe ụjọ mgbe ọ na-eme ya. N'asompi asụsụ Igbo ọ na-eme nke oma na ya. Nwata ahụ ga-abụ a kwaa a kwurū n'asụsụ Igbo. ọ gaghi na-enwe ihe mgbakasi ahụ n'omumu asụsụ Igbo maka na ọ ma asụ marakwa ede.

Nwata ọ bụla maara asụ na-edekwa asụsụ Igbo, ga-enweta ọrụ n'ebe di iche iche di ka n'ulo mgbasa ozi, idi na-agbasa ozi n'asụsụ Igbo nke a na-achokwa onye ga-eme ya. Ọ ga-enwetakwa ọrụ onye ome ntughari di ka isite n'asụsụ Bekee mee ntughari n'asụsụ Igbo. O nwekwara ike irukwa ọrụ nkuzi n'ogo ulo akwukwo di iche iche.

Nwata Igbo ọ bụla maara asụsụ ya, agaghị anọ ka obia n'ala Igbo. Nke ọ bụla a na-eme ọ ga-esonye, ọ gaghi abụ ofeke. Ọ ga-ama omenala ndi Igbo nke oma. Udi onye a agaghị efukwa na mba maka na ọ maara ebe o si puta. Onye Igbo maara asụ mara na-edekwa asụsụ ya nke oma ga-edenwu akwukwo agumagu di iche iche ma buri onye ode a maara nke oma maka etu o si eji asụsụ Igbo edeputa ihe. Omumatụ Chinedum E. Ofomata, Chukwudi Anozie dg. Ha bụ ndi Igbo a maara nke oma maka etu ha si eziputa akwukwo ọgugu ha di iche iche site n'iji atumatụ okwu na atumatụ agumagu di iche eziputa ya. Asụsụ Igbo mere ha ihe ha bụ taa.

Mmadu na-enwe obi anuli mgbe ọ bụla ọ maara asụ marakwa ede asụsụ ya. Ọ na-esite na ya na-akpali mmuo ndi ozo imu na isu asụsụ ahụ. Onye maara asụsụ Igbo nke oma ga-

amakwa omenala na ođinala Igbo ma marakwa ihe bụ nsọ na arụ. Aha ya ga na-edekwa na mba dī iche iche.

Onye maara asụ na-edekwa asụsụ Igbo nwere ike site n'egwu o na-agụ, n'akwukwọ o na-eke, na ihe dī iche iche o na-eme maka ikwalite asụsụ Igbo na-enwe ego. Ndī dī otu ahụ bụ Mike Ejeagha, Ozoemena Nsugbe, Afam Ogbotogbo dg, ndī a bụ ndī na-eti egwu ođinala Igbo dī iche iche. O bụkwazi site n'egwu ha na-eti ka aha ha si wee pụtawa ihe n'ala Igbo.

N'aka nke ọzọ ndī odee sikwa n'uzọ dī etu ahụ na-enwekwa ego maka na ha maara asụ marakwa na-edekwa Igbo. Ndī odee asụsụ Igbo gụnyere: F. C Ogbalụ lagoro mmụo, Tony Ubesie, Goddy Onyekaonwu, Ude Ođilora, E. N Emenanjo na otutu ndī ọzọ.

Nchọpụta

N'ihe gbasara nkowa amaghī asụ na amaghī ede asụsụ Igbo, a chọputara na o bụ ya kpata na asụsụ Igbo anaghī aga n'ihu ka asụsụ ndī ọzọ. Nkowa na-eziputakwa na amaghī asụ asụsụ Igbo bụ mgbe mmadụ enweghī ike ihazi Igbo izugbe ma bubata ya n'ihe o na-asụ n'asụsụ Igbo nke na onye o na-agwa ga-aghota ihe o na-ekwu.

N'aka nke ọzọ, nchọpụta mere ka a mara na amaghī ede asụsụ Igbo bụ mgbe mmadụ enweghī ike itikotanwu mkpuru asụsụ Igbo onu wee mee ezigbo mkpuru okwu dabara adaba n'asụsụ Igbo site n'igbaso usoro iwu odide Igbo. Nchọpụta kowakwara na amaghī ede bụ ya na-eziputa ndejo n'asụsụ Igbo. Ndejo asụsụ Igbo na-aputa ihe mgbe onye ahụ n'agbasoghī iwu usoro odide asụsụ Igbo.

Nchọpụta mere ka a mata na o dī otutu ihe na otutu ndī butere amaghī asụ na amaghī ede asụsụ Igbo n'ulo akwukwọ Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka. Ndī mbu o si n'aka bụ ndī nne na nna, ndī goomenti, ndī isi ulo uka, gburugburu nwata no na ya wee to na enyeghī omumu asụsụ Igbo ezi nkwardo site n'aka ndī Igbo. Nchọpụta ọzọ gosiri na amaghī ede na amaghī asụ asụsụ Igbo wetara otutu oghom nye asụsụ Igbo na omenala ufodu. O mekwara ka asụsụ Igbo ghara ito eto.

Uru nwata maara asụ asụsụ ya ma marakwa ede ya na-erite na ya buru ibu. Nwata ahụ ga-abu akwaa akwuru n'asụsụ ahụ. Onye ahụ ga-abukwa onye a maara aha ya n'iwulite omenala na asụsụ Igbo. Oru dī iche iche kwu eche nwata dī otu ahụ dī ka oru nkuzi, nta akuko, ibu ode na otutu oru ndī ọzọ.

Aro

Aro ndī nchocha tuputara iji mee ka nsogbu amaghī ede na amaghī asụ asụsụ belata n'ebe umu akwukwọ no gụnyere: Ndī nne na nna kwesiri iji asụsụ Igbo na-akuziri umu ha ihe, na-ezi ha ozi ma na- agukwa ha aha Igbo dī iche iche ka umuaka ahụ mara na ha bụ ndī Igbo. Ka ndī ochichi ndī bụ ndī Igbo, nye iwu ga-akwalite, amumamu asụsụ Igbo n'ulo akwukwọ Praimari na Sekondiri. Ka ndī Igbo gbaa mbu iguzobe ulo mgbasaozi maka naani asụsụ Igbo ka o wee nyere ndī guru asụsụ Igbo n'ulo akwukwọ Mahadum aka maka nchota oru mgbe ha gusiri,

Mmechi

Asụsụ dī nnukwu mkpa na ndụ mmadụ n’ihi na ọ bụ n’asụsụ ka mmadụ si ezipụta ebumnobi, mmetụta na echiche ya n’ebe ndị ọzọ nọ. Ọ bughị ihe ziri ezi na mmadụ agaghị ama etu esi asụ ma na-edekwa asụsụ ya. Onye amaghị asụ, amakwaghị ede asụsụ ya tufuru nnukwu ihe na ndụ ya. Onye ọ bụla kwesiri ika ka e si asụ na ka esi ede asụsụ ya iji kwalite asụsụ ya mee ya ka ọ ghara inwụ.

EDENSIBỊA

Anozie C.C (1999). *Lingwistiiki sayensi asụsụ*. Nsukka: Fulladu Publishing Company.

Chukwuma, N.C. (2014) “*Ọnọdụ asụsụ Igbo n’ụlọ akwụkwọ sekondrị namkpobi ụkwụ ọna-ewetara ọmụmụ asụsụ Igbo na mahadum*”.

Crystal, C. C. (1971). *Linguistics*. London: Hazell Watson and Viney

Emenanjo, E. N (1991) *Nchịkọta asụsụ na uto asụsụ Igbo izugbe*. Lagos: Longman

Johnson, S. (1979). *A dictionary of English language*. London. Times books.

Littlewood, (2000). *Oral and written communication*. London: Longman.

Obidiebube, J. I (2009) *Ndubanye n’ọmụmụ ọlụ asụsụ Igbo*. Onitsha: Auschaki Int’l Publishers

Ogbalu, F.C (1967). *Standard Igbo path to it’s development*. Onitsha: Versity Industrial Press.

Onuora, J. C (2009). *Uso ọmụmụ Igbo*: Onitsha Patmonic Printers & Publishers.

Onuora, J. C (2015). *Uso ọmụmụ Igbo*: Onitsha Patmonic printers & Pub.

Oraka, L.N. (1983). *Fundamentals of Igbo studies (A Short History of the Igbo study of languages and culture)*. Onitsha: University Press.

Onwuejeogwu, M.A. (1981). *An Igbo civilization: Nri kingdom and hegemony*. London: Ethiope Publishing Corporation.

Ume, A.C. (2014). ‘*Ndejo utoasụsụ Igbo; etu ọdị n’etiti ụmụ akwụkwọ na-amụ asụsụ Igbo na Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka*’

West, M. (1981). *The New English dictionary*. Great Britain: Longman.